

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วงวัยผู้สูงอายุของหลายประเทศทั่วโลกมีอัตราที่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ทำให้โครงสร้างประชากรโลกเปลี่ยนแปลงไปและส่งผลกระทบต่อตลาดแรงงาน ตามที่องค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนาของประเทศกลุ่มยุโรป หรือ OECD ได้มีข้อมูลถึงการจ้างแรงงานผู้สูงอายุว่ามีอัตราที่สูงขึ้นตามลำดับ การรับสมัครแรงงานผู้สูงอายุระหว่างอายุ 55 ถึง 64 ปี ในช่วงปีคริสต์ศักราช 2000 ถึง 2016 เพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 14 มาอยู่ที่ระดับร้อยละ 58.4 ในปีคริสต์ศักราช 2016 ขณะเดียวกันมีการจ้างแรงงานผู้สูงอายุระหว่างอายุ 24 ถึง 54 ปี เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 58.4 ในปีคริสต์ศักราช 2000 เป็นร้อยละ 76.8 ในปีคริสต์ศักราช 2016 (Organization for Economic Co-operation and Development, 2016) จากสภาพโครงสร้างประชากรของประเทศไทยในช่วงระยะเวลา 20 ปี (พ.ศ. 2557 - 2576) ได้มีการคาดการณ์ว่าจะมีอัตราที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องและโครงสร้างอายุของประชากรจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมผู้สูงอายุ (Aging society) แบบสมบูรณ์ในปี 2567 อันเป็นผลมาจากการที่อัตราการเกิดมีจำนวนลดต่ำลงในขณะที่ผู้คนมีอายุที่ยืนยาวมากขึ้น โดยสัดส่วนของประชากรวัยทำงาน (อายุ 20-59 ปี) ต่อประชากรรวมจะลดลง จากร้อยละ 60.6 ในปี พ.ศ. 2556 เหลือเพียงร้อยละ 49.7 ในปี พ.ศ. 2576 ในขณะที่สัดส่วนประชากรผู้สูงอายุต่อประชากรรวมจะเพิ่มจากร้อยละ 13.4 เป็นร้อยละ 25.8 และในปี พ.ศ. 2561 จะมีผู้สูงอายุสูงถึง 1 ใน 5 ของประชากรทั้งหมด (วุฒิพงศ์ จิตตั้งสกุล, 2555; สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2560) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงทำให้กำลังแรงงานผู้สูงอายุเข้ามามีบทบาทมากขึ้น จากสถิติปี 2556-2560 พบว่ามีจำนวนผู้สูงอายุที่ทำงานเพิ่มขึ้นจาก 3.45 ล้านคน (ปี 2556) เป็น 4.06 ล้านคน (ปี 2560) คิดเป็นร้อยละ 35.8 ของผู้สูงอายุ 11.35 ล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560) ส่งผลให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ทั้งในด้านสาธารณสุข โภค สุขภาพชีวิต สวัสดิการ ตลอดจนการดูแลทางด้านสาธารณสุขและการเฝ้าระวังสิ่งคุกคามทางสุขภาพในแรงงานผู้สูงอายุก็ต้องตระหนักและให้ความสำคัญเพิ่มขึ้นไปตามการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

จากสถานการณ์แรงงานผู้สูงอายุที่มีอัตราเพิ่มสูงขึ้น ปัญหาหนึ่งที่ตามมาคือสุขภาพ เนื่องจากในทุก ๆ ปีจะมีแรงงานผู้สูงอายุเจ็บป่วยโดยมีสาเหตุมาจากการทำงานในร้อยละ 51.0 เกิดการประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยด้วยโรคจากการทำงานมีแนวโน้มสูงและทวีความรุนแรงขึ้น จนทำให้

คนงานเป็นโรคเกี่ยวกับโครงสร้างกระดูกจำนวนมาก (world Health Organization, 2016) เพราะหากจะกล่าวถึงบริบทในการทำงาน ผู้ปฏิบัติงานมักมีโอกาสสัมผัสปัจจัยเสี่ยงหรือสิ่งคุกคามทางสุขภาพ สภาพแวดล้อมในการทำงานที่ไม่ปลอดภัยอยู่เสมอ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของภาวะการเจ็บป่วยหรือการบาดเจ็บที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการทำงาน (วิทยา อยู่สุข, 2549) โดยเฉพาะในกลุ่มแรงงานสูงอายุ ซึ่งเป็นวัยแห่งการเสื่อมถอยของสภาพกาย จิตใจ และความสมดุลทางสรีระของร่างกาย จึงเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดการเจ็บป่วยทางสุขภาพจากการสัมผัสสิ่งคุกคามทางสุขภาพมากกว่าแรงงานกลุ่มอื่น ๆ จากผลการสำรวจในปี 2560 มีผู้สูงอายุที่ได้รับบาดเจ็บหรืออุบัติเหตุจากการทำงาน 6.54 แสนคน หรือร้อยละ 16.1 ของผู้สูงอายุที่ทำงานทั้งหมด ได้รับบาดเจ็บจากของมีคม บาด/ทิ่ม/แทง ร้อยละ 61.3 รองลงมา เป็นการพลัดตกหกล้ม ร้อยละ 23.2 การชน/กระแทกโดยวัสดุ ร้อยละ 4.4 และ ถูกไฟ/ น้ำร้อนลวก ร้อยละ 4.2 และเมื่อพิจารณาถึงความไม่ปลอดภัยจากการทำงาน พบว่าผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาจากการได้รับสารเคมีอันตราย ร้อยละ 69.6 ได้รับอันตรายจากเครื่องจักร/เครื่องมือ ร้อยละ 14.0 ได้รับอันตรายต่อระบบหู/ตา ร้อยละ 5.4 ปัญหาจากสภาพแวดล้อมในการทำงาน พบว่าผู้สูงอายุมีปัญหาในเรื่องอริยาบถในการทำงาน ร้อยละ 53.4 สถานที่ทำงานมีฝุ่น/ควัน/กลิ่น ร้อยละ 20.8 มีแสงสว่างไม่เพียงพอ ร้อยละ 13.0 ที่เหลือเป็นสถานที่ทำงานสกปรก อากาศไม่ถ่ายเท และเสียงดัง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560) ดังนั้นเราจึงจำเป็นต้องค้นหาสิ่งที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพหรือสาเหตุแห่งความไม่ปลอดภัยจากการทำงาน เพื่อให้แรงงานผู้สูงอายุมีสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงดูตนเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้การทำงานที่ถูกต้องตามหลักอาชีวอนามัยและความปลอดภัย ห่างไกลจากสิ่งคุกคามทางสุขภาพ มีสภาพแวดล้อมในการทำงานที่เหมาะสมและเอื้ออำนวยต่อการใช้ทักษะความชำนาญในการทำงานของผู้สูงอายุได้อย่างเต็มศักยภาพ

พื้นที่ชุมชนสะลง-ซึ่เหล็ก เป็นพื้นที่ที่มีแรงงานผู้สูงอายุอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากและส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร/เลี้ยงสัตว์ ทัศนกรรมท้องถิ่น และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยทั้ง 3 กลุ่มอาชีพจะเป็นทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริมของผู้สูงอายุในพื้นที่ ซึ่งเป็นงานที่มีลักษณะการทำงานหลายขั้นตอนและมีสิ่งคุกคามทางสุขภาพแฝงอยู่ในแต่ละกระบวนการ เช่น สิ่งคุกคามทางกายภาพ เคมี ชีวภาพ จิตวิทยา และการยศาสตร์ ที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสุขภาพและอาชีวอนามัยในการทำงานของผู้สูงอายุ จากข้อมูลสุขภาพ ปี 2556-2562 ของกลุ่มแรงงานที่มีอายุ 45 ปีขึ้นไปในพื้นที่พบว่า มีอัตราการเจ็บป่วยด้วยโรคจากการทำงานและโรคที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการทำงานหรือสภาพแวดล้อมในการทำงานที่เพิ่มสูงขึ้น อาทิ โรคติดก้างวล โรคพยาธิ เยื่อตาอักเสบ ติดเชื้อราที่เล็บ อาการผิดปกติของโครงร่างกล้ามเนื้อ ฯลฯ และพบอุบัติการณ์การเกิดอุบัติเหตุจากการทำงานที่มี

ความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น เช่น การตกจากที่สูง การล้ม การกระแทก วัสดุมีคมบาดหรือตัด ถูกสัตว์ทำร้าย ไฟฟ้าดูด ฯลฯ (โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านสะลงนอก, โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลชี้เหล็กหลวง, 2561)

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะค้นหาสาเหตุของความไม่ปลอดภัยในการทำงานของผู้สูงอายุ โดยการสำรวจสภาพแวดล้อมและความปลอดภัยในการทำงาน ปัจจัยคุกคามทางสุขภาพ ปัญหาอาชีวอนามัยและความปลอดภัย เพื่อประเมินหาสิ่งคุกคามทางสุขภาพและปัญหาอาชีวอนามัยในการทำงานของแรงงานผู้สูงอายุในพื้นที่ เพื่อบูรณาการองค์ความรู้ทางด้านสาธารณสุข สิ่งแวดล้อมและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสู่แนวทางการแก้ไข ปัญหาอาชีวอนามัยและความปลอดภัยของผู้สูงอายุในชุมชนสะลง - ชี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของผู้สูงอายุ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาสถานการณ์ปัญหาสุขภาพ สภาพแวดล้อมและความปลอดภัยในการทำงานของผู้สูงอายุในชุมชนสะลง - ชี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
2. ประเมินหาสิ่งคุกคามทางสุขภาพกับปัญหาอาชีวอนามัยและความปลอดภัยของผู้สูงอายุในชุมชนสะลง - ชี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
3. พัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาอาชีวอนามัยและความปลอดภัยของผู้สูงอายุในชุมชนสะลง - ชี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่
ดำเนินการวิจัยในพื้นที่ชุมชนสะลง - ชี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
2. ขอบเขตด้านประชากร
ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แรงงานผู้สูงอายุหรือผู้สูงอายุที่มีอายุ 45 ปีขึ้นไป ที่ประกอบอาชีพเกษตรกร/เลี้ยงสัตว์ หัตถกรรมท้องถิ่น และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ชุมชนสะลง - ชี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย
3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

3.1 การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาวัยชรา นามัยและความปลอดภัยของผู้สูงอายุ โดยนำองค์ความรู้ทางด้านสาธารณสุข สิ่งแวดล้อมและ การมีส่วนร่วมของชุมชน มาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา

3.2 ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษา โดยพิจารณาตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

ตัวแปรต้น คือ สิ่งคุกคามทางสุขภาพ 5 ด้าน ประกอบด้วย สิ่งคุกคามทางกายภาพ เคมี ชีวภาพ การยศาสตร์ และจิตวิทยาทางสังคม

ตัวแปรตาม คือ ปัญหาวัยชรา นามัยและความปลอดภัยของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย การเจ็บป่วยหรือโรคจากการทำงาน และอุบัติเหตุจากการทำงาน

4. ขอบเขตด้านเวลา 12 เดือน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้สูงอายุ (Elderly) หมายถึง แรงงานผู้สูงอายุทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุ 45 ปีขึ้นไป ประกอบอาชีพและมีรายได้ในพื้นที่ตำบลสะลง-ซึ้เหล็ก อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยแบ่ง ออกเป็น 3กลุ่มอาชีพในชุมชน ได้แก่ แรงงานผู้สูงอายุกลุ่มอาชีพเกษตรกร/เลี้ยงสัตว์ กลุ่มหัตถกรรม และกลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชน

สิ่งคุกคามทางสุขภาพ (Health Hazards) หมายถึง สิ่งคุกคามหรือความเสี่ยงที่อาจ ก่อให้เกิดอันตรายต่อ

สุขภาพของแรงงานผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพในพื้นที่ตำบลสะลง-ซึ้เหล็ก อำเภอมะริม จังหวัด เชียงใหม่ ประกอบด้วยสิ่งคุกคามทางสุขภาพ 5 ด้าน ได้แก่ สิ่งคุกคามทางกายภาพ เคมี ชีวภาพ การยศาสตร์ และจิตวิทยาสังคม

สิ่งคุกคามทางกายภาพ (Physical hazard) หมายถึง การทำงานในสิ่งแวดล้อมที่มีความ ร้อน ความเย็น เสียงดัง กลิ่นเหม็น ฝุ่นละออง ความสั่นสะเทือน แสงสว่าง อย่างใดอย่างหนึ่งหรือ หลายอย่าง ซึ่งมีผลกระทบต่อสุขภาพของแรงงานผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพในพื้นที่ตำบลสะลง- ซึ้เหล็ก อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่

สิ่งคุกคามทางเคมี (Chemical hazard) หมายถึง การทำงานในสิ่งแวดล้อมที่มีการใช้ สารเคมีในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งของการทำงาน เช่น ยาฆ่าแมลง สารกำจัดวัชพืช สารกันเชื้อรา สี

สเปรย์ น้ำมัน ทินเนอร์ เป็นต้น และมีโอกาสเกิดผลกระทบต่อสุขภาพของแรงงานผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพในพื้นที่ตำบลสะลง-ชีเหล็ก อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่

สิ่งคุกคามทางชีวภาพ (Biological hazard) หมายถึง สิ่งคุกคามที่เป็นสิ่งมีชีวิตทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เช่น เชื้อจุลินทรีย์ หนู สุนัข เป็ด ไก่ ตะขาบ แมงป่อง แมลงหรือสัตว์ก่อโรคต่างๆ ที่สามารถทำให้เกิดการติดเชื้อและเจ็บป่วยได้ ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลสะลง-ชีเหล็ก อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่

สิ่งคุกคามทางด้านจิตวิทยาสังคม (Psychological hazard) หมายถึง การทำงานในสิ่งแวดล้อมที่อาจกระตุ้นให้เกิดปัญหาทางด้านจิตใจ หรือความสัมพันธ์ในครอบครัวหรือสังคม ของแรงงานผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพในพื้นที่ตำบลสะลง-ชีเหล็ก อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ เช่น งานที่ทำไม่เป็นเวลาต้องอดหลับอดนอน งานที่มีความรีบเร่งสูง ปริมาณงานที่มากเกินไป สภาพแวดล้อมในการทำงานที่ไม่เหมาะสมทำให้เกิดความเครียดจากการทำงาน เป็นต้น

สิ่งคุกคามทางด้านการยศาสตร์ (Ergonomic hazard) หมายถึง การทำงานในสิ่งแวดล้อมที่มีผลทำให้ทำงานได้อย่างไม่สะดวกสบาย ติดขัด และเกิดอาการปวดเมื่อยตามร่างกายของแรงงานผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพในพื้นที่ตำบลสะลง-ชีเหล็ก อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีสาเหตุมาจากสภาวะแวดล้อมในการทำงานหรือท่าทางในการทำงานไม่เหมาะสม เช่น การทำงานในที่แคบ การที่ต้องเอี้ยวตัวยกของ การที่ต้องยกของหนัก การที่ต้องเพ่งสายตามองแสงจ้าเป็นเวลานาน ๆ การทำงานที่ต้องก้มๆ เงยๆ เป็นต้น

ปัญหาอาชีวอนามัยและความปลอดภัย (Occupational Health and Safety Problems) หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากได้สัมผัสสิ่งคุกคามทางสุขภาพหรือความเสี่ยงจากการทำงานในพื้นที่ตำบลสะลง-ชีเหล็ก อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย 1) โรคและการเจ็บป่วยหรือโรคจากการทำงาน/โรคเกี่ยวเนื่องจากการทำงาน เช่น เกษตรกรพ่นยาฆ่าแมลงเป็นเวลานานทำให้เกิดอาการเวียนศีรษะ ทำงานสัมผัสเสียงดังจากเครื่องจักรอาจทำให้หูตึง งานที่มีความรีบเร่งสูงอาจทำให้เกิดความเครียด เป็นต้น และ 2) อุบัติเหตุจากการทำงาน เช่น น้ำร้อนลวก สารเคมีกระเด็นเข้าดวงตา ลื่นล้มจากสภาพการทำงานที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ระดับนโยบาย : กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ หน่วยงานภาคเอกชนและภาคประชาชนได้ข้อมูลเป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาอาชีวอนามัยของแรงงานผู้สูงอายุโดยการบูรณาการร่วมกับภาคประชาชน รัฐและเอกชน
2. ระดับปฏิบัติการ : องค์การบริหารส่วนตำบลสะलग และเทศบาลตำบลชี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดและส่งเสริมกิจกรรมให้ประชาชนทราบปัญหาอาชีวอนามัยและความปลอดภัย เพื่อให้เกิดความตระหนักในการดูแลตนเองและเพื่อนร่วมงานจากการสัมผัสสิ่งคุกคามในสถานที่ทำงาน รวมถึงได้ข้อมูลเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายเพื่อการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่และชุมชนใกล้เคียงอื่นๆที่สนใจ
3. ระดับชุมชน : ชุมชนในพื้นที่ตำบลสะलग-ชี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้เห็นสภาพปัญหาที่แท้จริงในชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาแนวทางเพื่อสร้างกิจกรรมของแรงงานผู้สูงอายุอันจะก่อให้เกิดความตระหนักต่อปัญหาอาชีวอนามัยและความปลอดภัยในการทำงานของแต่ละกลุ่มอาชีพในชุมชน และตระหนักในการจัดสภาพแวดล้อมการทำงานให้เอื้อต่อการมีสุขภาพทั้งกายและจิตใจของผู้สูงอายุในพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน